

L'ús de l'article en la toponímia urbana de les Illes Balears

1. L'ús de l'article dels topònims segons la normativa lingüística vigent

En català l'article es regeix per la normativa general d'ús de les majúscules i les minúscules, de les contraccions amb les preposicions i de l'apostrofació; i d'aquesta manera s'aplica al *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (1932) i a les dues edicions del *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC 1995 i DIEC2 2007).

Actualment aquest aspecte de la normativa s'exposa de manera més detallada a l'apartat de l'Ortografia de la gramàtica normativa que està elaborant la Secció Filològica (SF) de l'Institut d'Estudis Catalans, concretament en el punt 7.1.2. *La funció distintiva de la majúscula*:

“i) Topònims i corònims: *Tortosa, Puigcerdà, la Safor* (...).

Els articles, les preposicions i les conjuncions que fan part dels topònims i corònims catalans o catalanitzats s'escriuen en minúscula: *Vilanova i la Geltrú, Castellar de n'Hug, Sant Llorenç prop Bagà, el Caire, la Manxa*. Les denominacions genèriques que, de vegades, acompanyen els noms geogràfics també s'escriuen en minúscula, excepte si aquestes denominacions han passat a formar part del mateix topònim: *l'avinguda Diagonal, la mar Roja, el delta de l'Ebre, l'estany Rodó, la plaça del Diamant, la ronda de Dalt, el raval de Santa Anna* (...).

Mentre que l'ús de l'article en les contraccions i l'apostrofació s'especifica en els punts 4.2. i 4.1. de l' *Ortografia*.

1.1. L'article derivat d'IPSU (o article salat)

Pel que fa a l'aplicació de les diverses variants de l'article determinat –l'article literari, l'article salat i l'article onomàstic–, des del punt de vista ortogràfic no presenten pràcticament cap especificitat tret de l'aglutinació de l'article derivat del llatí IPSU –denominat habitualment *article salat*– amb el nom propi en els topònims del Principat on aquest article ja no és viu (*Sant Esteve Sesrovires, Sant Martí Sadevesa, Sant Miquel Sesvinyes, Sarroca de Bellera*, etc.), mentre que manté el seu ús regular als territoris on encara és viu –fins i tot si s'hi troba en franca recessió– o ho ha estat fins fa poc (*sa Punta* (Pals), *sa Riera* (Begur), *sa Tuna* (Begur), *coll de ses Portes* (Cadaqués), *platja de s'Abanell* (Blanes), *platja de sa Pedrera* (Tossa de Mar), *puig de sa Rovellada* (Cadaqués), *puig de ses Cadiretes* (Tossa de Mar), *punta de sa Figuera* (Cadaqués), *punta de ses Mongetes* (Sant Feliu de Guíxols), *cova de ses Dones* (Eivissa), *s'Almunia* (Santanyi), *sa Cudia Vella* (Maó), *es Migjorn* (Menorca), *es Tudons* (Ciutadella), etc.

1.2. L'article onomàstic

L'article onomàstic també segueix, per tant, el criteri general: *Castellar de n'Hug*, *Ca n'Amat* (nucli, Ullastrell), *Ca n'Olivella* (nucli, Olesa de Montserrat), *ca n'Aguilera* (mas, Piera), *ca n'Astruc Vell* (mas, Esparreguera), *mas de n'Abella* (Cabanes), *mas de n'Oliver* (Cornudella de Montsant), *punta de n'Estela* (Palafrugell), *cova d'en Jaume Orat* (Eivissa), *fonts de n'Alis* (Santanyí), *caleta d'en Gorries* (Ciutadella), *canal d'en Mir* (Ferrerries), etc.

Pel que fa a la combinació de l'article onomàstic amb els termes *ca* i *so* (antic demostratiu *ço*) + nom masculí, es consideren també acceptables com a formes secundàries les solucions aglutinades *Can* i *Son* (*Can Andreu* i *Son Andreu*, usuals a les Illes Balears), tal com s'especifica en el punt B.6. "Partícula *Can*, *Son* i afins" del document titulat *Transcripció i normativització toponímica*, elaborat per la CTAL (Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic) de la Universitat de les Illes Balears i aprovat per la Secció Filològica el 20 d'abril de 2001.

1.3. La selecció de l'article

Des del punt de vista de la selecció de l'article, en la toponímia solament es dona una restricció: l'ús de l'article *lo* en el nom dels municipis. Atesa la valoració sociolingüística de l'article *lo*, no es considera adequat normativament per a un registre formal i no s'utilitza en el nom dels municipis, per a l'escriptura dels quals hom emprà l'article literari *el*, com podem comprovar en els casos següents:

<i>el Lloar</i>	[lo ʎo'a]	(Priorat)
<i>el Molar</i>	[lo mo'la]	(Priorat)
<i>el Pinell de Brai</i>	[lo pi'neʎ de 'βraj]	(Terra Alta)
<i>el Pont d'Armentera</i>	[lu 'pɔn dərmən'terə]	(Alt Camp)

L'article *lo*, doncs, no es fa servir en el que tradicionalment s'ha qualificat com a *toponímia major* perquè es considera que són noms que compten amb una tradició escrita històrica i molt consolidada. En la resta de la toponímia, la forma escrita reflecteix l'ús genuí de l'article en cada cas concret —com en els orònims *lo Blau* (Arnes), *lo Coscollet* (Peramola) o *lo Galatxo* (Sant Carles de la Ràpita)—, de la mateixa manera que la forma gràfica dels topònims reflecteix la pronúncia general del nom propi concret sense modificar les característiques geogràfiques o les variacions en l'evolució d'aquell nom concret (*coll Redó* (el Pinell de Brai) vs. *collet Rodó* (l'Armentera) o *torrent dels Pèlcs* (Anoia) vs. *barranc dels Pèlcs* (Priorat)).

D'acord amb la normativa i amb els criteris de la toponomàstica catalana, no existeix, doncs, cap restricció en l'ús de l'article salat en català, ni al Principat ni a les Illes Balears.

L'any 1988, la SF va revisar i aprovar els informes sobre toponímia de les Illes Balears elaborats i aprovats pel Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears a petició de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear en el document titulat *Topònims de les Illes Balears* i publicat als *Documents de la Secció Filològica I* l'any 1990 (ps. 119-129). Aquell document s'obre amb uns *Comentaris generals* que analitzen detalladament l'ús de l'article salat i en principi recomana "que el nom oficial dels nuclis de població o altres topònims, majors o menors, s'ajusti a la solució adoptada per la llengua parlada local". Caldria, doncs, considerar com a preferent la solució amb l'article salat en aquells topònims en què l'ús de l'article literari no és ni ha estat habitual en la llengua oral, sinó que correspon a un ús en la documentació i la cartografia antigues.

Des del punt de vista de la toponomàstica catalana, la inclusió en un mateix nivell de formes com *la Pobla* o *el Castell* al costat de *sa Pobla* (Mallorca) i *es Castell* (Menorca) es desaconsella perquè fins i tot podria resultar desorientadora, ja que la solució amb article literari no respon a l'ús social general i pot induir a confusions amb topònims d'altres indrets.

Cal tenir present que, amb l'objectiu de facilitar l'ús correcte de la toponímia des del punt de vista públic i social, s'ha de restringir l'existència de topònims amb més d'una forma normativa o oficial a casos excepcionals (com va fer la SF en el cas de *Caçà de la Selva / Cassà de la Selva*), una situació que no hauria de tenir mai un abast general perquè no pugui actuar com a factor en contra de l'ús normalitzat i regular de la toponímia catalana.

2. L'ús de l'article en la toponímia urbana

D'acord amb els criteris exposats, la toponímia urbana (nom de les vies públiques, dels equipaments, dels nuclis de població d'un municipi –que legalment són de competència municipal–, de les edificacions, etc.) segueix bàsicament els paràmetres generals. D'aquesta manera, l'ús de l'article en la toponímia urbana ha estat exposat de manera detallada en els *Criteris per a la toponímia d'àmbit municipal* (ps. 4-6), publicats per la Comissió de Toponímia de Catalunya l'any 2006 i coordinats des de l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica.

En aquests *Criteris* s'especifica de manera més precisa l'ús de l'article en els noms de les vies públiques (a l'apartat C) *L'article* del punt a.2.2. *Vies urbanes*, ps. 12-13):

"En la retolació viària, l'article segueix les normes generals de majúscules i minúscules, de contracció amb les preposicions i d'apostrofació. Es manté davant del nom de persones que van precedits pel seu càrrec, ofici, tractament, etc. (...).

També s'hi manté quan aquests mots descriptius hi apareixen tot sols. No porten article, però, quan es tracta del nom de la persona sense el càrrec o ofici. (...)

L'article personal (**en/na**) segueix les mateixes normes generals d'ús de majúscules i minúscules. (...)

Cal mantenir l'article salat a l'àrea en què encara es considera viu, encara que sigui en recessió. (...)

Els articles dels topònims no catalans no adaptats s'escriuen amb majúscula."

D'acord amb aquests criteris, al Principat també es conserva l'article salat en aquells casos en què es considera idiosincràtic o que té un ús històric consolidat, com podem comprovar, per exemple, en el nom de carrers de Tossa de Mar (*carrer de sa Palma*, *carrer de ses Nou Sardanes*, etc.) o de Cadaqués (*carrer de s'Alqueria*, *carrer de sa Bretxa*, etc.).

De la mateixa manera, a les Illes Balears cal respectar preferentment, com es fa en els topònims urbans, l'ús de l'article literari o l'article salat, segons la pràctica històrica genuïna, en els noms d'espais urbans que presenten una denominació tradicional d'origen popular –*carrer de sa Creu* vs. *carrer de la Rambla* (Campos), *plaça des Born* vs. *plaça de la Catedral* (Ciutadella) o *plaça des Mercat* vs. *carrer del Palau* (Palma)–, sense aplicar-hi una homogeneïtzació apriorística. En el cas de les denominacions de vies noves o de caràcter no tradicional ni d'origen popular, no s'ha d'usar l'article salat encara que s'apliqui a la parla ordinària, com en els casos següents: *carrer del General Riera*, *carrer del Rector Vives*, *carrer de la Gavina*, *carrer del Cirerer*, *plaça de l'Ajuntament* o *plaça de la Constitució*.

En l'aplicació d'aquests criteris cal tenir en compte també el context en què s'usen els topònims urbans. Així, en els textos formals en què s'utilitza l'article estàndard es pot generalitzar aquest article en els topònims. En canvi, quan s'usen aïlladament, com en els rètols o indicadors públics i en la cartografia, és preferible mantenir l'article tradicional –salat o literari.

L'informe sobre *L'ús de l'article en la toponímia urbana de les Illes Balears* ha estat aprovat per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en la seva reunió del dia 17 de desembre de 2010.